

Микола Горонович — дослідник фауни Бессарабії, колектор, експериментатор

Ігор Загороднюк

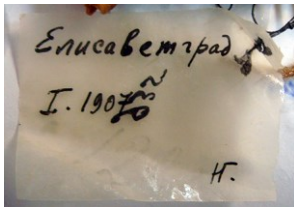
Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Nikolas Goronowitsch, a researcher of the Bessarabian fauna, collector and experimenter. — An essay about a researcher who made a significant contribution to the development of zoological research in Bessarabia and whose individual mammalogical collections are now housed in NMNH. In particular, NMNH houses collection specimens of rodents with the acronym NG, the authorship of which is attributed to Brauner. Nikolas Goronowitsch was a general zoologist, studying and describing in detail fossil mammals and the anatomy of fish and birds. His work was most clearly manifested in the Bessarabian Society of Naturalists, where he was among the founders, deputy chairman, honorary member, and frequent speaker.

Біографічні деталі

Микола Горонович (Goronowitsch Nikolas)¹ народився 1849 р.; син генерала Василя Гороновича (1810–1866), представник дворянського роду Гороновичів (з 1905 р.). Зоологом став після отримання медичної освіти. Всі відомості про дослідника пов'язані з Бессарабією, одне з відомих місць збору колекцій — Злоць (рум. Zlotei) Чимішлійського р-ну Молдови.

Із 1893 р. — доктор зоології та порівняльної анатомії Вюрцбурзького і Московського університетів, доктор *honoris causa* Гейдельберзького університету, знавець анатомії птахів та електричних органів тварин. Вся відома активність пов'язана з вивченням природи Бессарабії. Він один із засновників Бессарабського товариства дослідників природи.

Був одружений на кузині Ользі Суручан-Горонович, з якою та її дітьми мешкав на садибі у Вадул-луй-Воде (Молдова). Помер 1919 р., у віці 70 р.

Рис. 1. Підпис «НГ» на етикетці зразка *Mus* № 392 з Кропивницького в кол. ННПМ-з (1907 р.), позначеного на вторинній етикетці як «*Sylvaemus sylvaticus*, coll. Браунера».

¹ Деякі важливі деталі отримано з нарисів про бессарабське дворянство на межі 19–20 ст., сайту «Бессарабские персоналии XIX века» [<http://www.bessarabia.ru/1004.htm>], звіту Бессарабського товариства дослідників природи за 1904–1906 р. тощо.

Теріологічні дослідження і колекції

Одні з перших досліджень науковця — вивчення викопних унгулят, зокрема гіпаріона (*Hipparion mediterraneum*) з Тараклії Бендерського повіту (Молдова). Цім рештках було присвячено два польові сезони (1904–1905 рр.) і статтю з детальним описом знахідки [Горонович 1906]. Ця праця (рис. 1) містить детальний опис і місцезнаходження, і самих решток. Дослідникам «вдалося зібрати дуже великий матеріал залишків газелей, оленів, носорогів, кілька кісток і один зуб слона, а особливо дуже багато решток виду гіпаріона» (с. 1). Перше (цитоване тут) повідомлення вміщує матеріали зборів 1904 р., опрацювання матеріалів 1905 р. з детальною біометрикою кісток планувалося представити в наступній публікації (автору недоступна).

Як професійний зоолог, він приділяв увагу колекціям. Проте історія зібраних зразків доволі обскурна. Автор не раз впродовж багатьох років зустрічав акронім «НГ» на етикетках, надто позначених як «кол. Браунера», проте тільки в подальшому зрозумів, що це зразки зі зборів Гороновича. Серед них і серія мишака уральського (*Sylvaemus uralensis*), записана як: «Злоць («Злоти»), Чимішлійський р-н, Молдова, ННПМ-з, 15 екз. (спирт.), 9–20.06.1913. leg. М. Горонович («А. Браунер»)» [Zagorodniuk 2022]². Реально таких зразків більше, проте за умов військового стану розшукати їх неможливо.

Микола Горонович — один із засновників і активний член Бессарабського товариства дослідників природи (БТДП), його почесний член³. Установчі збори товариства відбулися 15.03.1904, і М. Гороновича обрали «Товаришем Голови», тобто його заступником. Товариство збиралося щомісяця в залі засідань Губернського Земства у відкритому для публіки режимі, з доповідями, дослідями та «демонстраціями рисунків за допомогою чарівного ліхтаря». Після доповідей відбувалися адміністративні засідання з вборами нових членів і вирішенням справ Товариства згідно зі статутом (звіт в Працях товариства за 1906 р., перед цитованою статтею М. Гороновича). Серед доповідей, відзначених у звіті 1904–1906 рр., — доповідь М. Гороновича «Палеонтологічні знахідки в Кишинівських каменоломнях».

Остатки Гиппаріона (*Hipparion mediterraneum*. Hensel), собранные въ с. Тараклія Бендерскаго уезда.

Н. Горонович.

Рис. 2. Заголовок статті про гіпаріона в «Трудах Бессарабського товариства натуралістів» (1906). У тексті вказано, що матеріал збирали разом члени товариства «Н. Флоров, І. Іванков, Ө. Бугаєско, Ф. Міллер та М. Горонович».

² Це перша згадка Гороновича як колектора зразків в ННПМ. Напевно, відмітка «кол. А. Браунер[а]» позначала лише колекцію, а не колектора. Проте залишається неясним, для чого утримував колекції на кожному зразку писав би своє ім'я? Мабуть, для послання про свій внесок у майбутнє. Тепер зрозуміло, що тисячні збори «кол. Браунера» насправді не є його здобутком (що аналогічно багатьом зразкам з іменами М. Шарлеманя, О. Мигуліна, К. Татарінова тощо).

³ У складі почесних членів товариства були чотири науковці — Ф. В. Овсянников, П. П. Семев-Тян-Шанський, М. В. Горонович, М. А. Мензбір [Градинар 2017].

Чесноти, захоплення, суспільна активність

Микола Горонович був пристрасним дослідником анатомії, зокрема й птахів, чому були присвячені його дисертація і низка статей [напр. Горонович 1892]. Значної відомості досягла стаття М. Гороновича «Кілька слів про роботи А. І. Бабухіна щодо будови електричних органів» [Горонович 1891]. Автори пам'ятної статті про Бабухіна відзначили [Ноздрин & Белоусова 2011], що Горонович після отримання медосвіти і маючи гарні знання німецької мови, виділяв час на переклади подібних праць. За тим самим джерелом, він переклав з англійської працю Д. Мак-Кендріка та В. Снодграса «Фізіологія органів чуття» (Типографія Тов-ва І. Ситіна, Москва, 1900).

Тема закладки або дефінітивних станів органів чуття у різних груп хребетних була основною в дослідженнях науковця, який висвітлював її у переважно німецьких виданнях 1879–1898 рр. Прикладами таких праць є⁴:

- Горонович, Н. В. 1879. Объяснение моделей внутреннего строения уха человека. (*Nouv. Mém. Soc. Imp. d. Natural. Moscou*, **36**, в. 1);
- Gorowitsch, N. 1885. [Дослідження розвитку медулярної нитки у кісткових риб, а також спостереження за початковим розвитком зародкових листків і хорди у лососевих риб]. (німецькою; з *Morph. Jahrb. Abt. Anat.*, **10**: 376–445);
- Gorowitsch, N. 1888. [Мозок і черепно-мозкові нерви *Acipenser ruthenus*. Внесок у морфологію голови хребетних.] (німецькою; *Morphol. Jahrb.*, **13**: 427–574).
- Gorowitsch, N. 1892. [Осьовий та латеральний (за А. Гетте) метамеризм голови у зародків птахів. Роль так званого «гангліонарного гребеня» в будові нервових стовбурів]. (*Anat. Anzeiger.*, **7**: 454–464).
- Gorowitsch, N. 1893. [Дослідження розвитку так званого гангліонарного гребеня в голові ембріонів птахів]. (німецькою; *Morphol. Jahrb.*, **22**).
- Gorowitsch, N. 1896. [Тригемінально-лицьовий комплекс *Lota vulgaris*]. (німецькою; *Gegenbaurs Festschrift.*, **3**).
- Gorowitsch, N. 1898. [Дослідження першого прикріплення черепних нервів у *Salmo fario*]. (німецькою; *Nouv. Mém. Soc. Imp. d. Natural. Moscou*, **16**).

Микола Горонович контактував з багатьма дослідниками. Кого колекції виявилися у Браунера; він перебував у листуванні з Карлом Гегенбауром (Karl Gegenbaur, 1826–1903) [Мелуа 2019] — класиком порівняльної анатомії і переконаним дарвіністом. Працюючи в Бессарабському товаристві природознавців, Горонович сприяв його розвитку, зокрема передав у дар Товариству мікроскоп Гартнака та низку своїх праць (звіт БТДП за 1906 р.).

З ним непрямо пов'язують й долю колекцій старовини відомого молдавського археолога і засновника «Музею старожитностей Понта Скіфського» — Іона Суручана (1851–1897), вдова якого стала дружиною Миколи Гороновича, і під опікою обох був і цей музей [Фомин 2021].

⁴ У звіті БТДП за 1904–1906 рр. є назви двох праць з анатомії риб — 1885 та 1888 років. Загалом же дослідження були спрямовані не так на риб, як на вивчення органів чуття у різних груп, у т.ч. такої ключової структури в еволюції хребетних, як «невральний крест» (нервовий гребінь).

Євген Румянцев відносить його до «списку бессарабських інтелектуалів» [Румянцев 2020]. Цю думку цілком поділяє й автор, високо оцінюючи одну лише вступну фразу зі статті 1891 р. [Горонович 1891], фразу, з якої й почалося знайомство автора з науковцем. Звучить вона так:

«Цінність наукової роботи визначається не стільки кількістю нових фактів, які вона розкриває, скільки тим значенням, яке вона має для об'єднання наших знань, тобто для зведення явищ, які здаються нам відокремленими та аномальними, до явищ, які вже вивчені та відомі.»

Література

- Градинар, Г. 2017. Бессарабський дворянин Олександр Стюарт: невідомі сторінки біографії. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми історії, філософії, соціології, політології, правознавства. Збірник наукових праць*. Ізмаїльський гуманітарний університет, Ізмаїл, 42–48. URL
- Горонович, Н. 1891. Несколько слов о работах А. И. Бабухина относительно строения электрических органов. *Медицинское обозрение Спримона*, 26 (14): 193–196.
- Горонович, Н. 1892. Осевая и боковая метамерия головы зародышей птиц. Начальное развитие черепных нервов. *Вестник естествознания (СПб.)*, № 5: 163–172.
- Горонович, Н. 1906. Остатки гиппариона (*Hipparion mediterraneum* Hensel), собранные в с. Таракля Бендерского уезда. *Труды Бессарабского общества естествоиспытателей любителей естествознания*. Том 1, часть 1. Типо-Литография Ф. П. Кашевского, Кишинев, 1–55.
- Мелуа, А. И. 2019. *Академия наук. Биографии. 1724—2019. Том 5. Гафуров — Грессгофф*. Гуманистика, СПб., 1–640. (Серия: Биографическая энциклопедия).
- Ноздрин, В. И., Т. А. Белоусова. 2011. Достижения А. И. Бабухина в области исследований электрических органов рыб в оценке современника. *Ретиноиды (Альманах)*, Выпуск 32. ЗАО «Ретиноиды», Москва, 38–44. URL
- Румянцев, Е. А. 2020. О дворянстве вообще и бессарабском в частности [Глава из книги о генеалогии бессарабского дворянского рода Бузни]. Вебсайт Бессарабия <http://bessarabia.ru/dvor.htm>
- Фомин, С. В. 2021. Возвращение в Бессарабию. *Вебсайт: livejournal.com*. 14.11.2021. URL
- Zagorodniuk, I. 2020. Distribution and variation of mice group *Sylvaemus microps* & *uralensis* in Eastern Europe: fragmentation and clines. *Theriologia Ukrainica*, 20: 91–104. CrossRef

Резюме

ЗАГОРОДНЮК, І. Микола Горонович — дослідник фауни Бессарабії, колектор, експериментатор. — Нарис про дослідника, яка зробив значний внесок у розвиток зоологічних досліджень в Бессарабії і окремі теріологічні колекції якого потрапили до ННПМ. Зокрема, в ННПМ є колекційні зразки гризунів з акронімом НГ, авторство яких приписують Браунеру. Микола Горонович був зоологом широкого профілю, вивчаючи і детально описуючи і палеонтологію (викопні ссавці), і анатомію риб і птахів. Його робота найбільш яскраво проявилася в Бессарабському товаристві дослідників природи, в якому від був і серед засновників, і заступником голови, і почесним членом, і частим доповідачем.